

Key words: type, purpose technology, the subject and the object of application of socio-pedagogical technologies; socio-educational technology total and partial types; socio-educational technology.

Стаття надійшла до редакції 19.12.2014 р.

Прийнято до друку 30.01.2015 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.

УДК 37.013.42

Ю. О. Лисенко

СІМ'Я ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ МІЖПОКОЛІННИХ СОЦІАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасні світові тенденції розвитку глобальної інформатизації суспільства зумовлюють необхідність відповідного реагування української внутрішньої політики на трансформації, пов'язані з цим процесом, з метою розробки та впровадження низки заходів для забезпечення гідних умов життя людини. Особливо це стосується сім'ї, адже за останнє десятиріччя в Україні значно зросла її роль як соціального інституту, а сприяння його розвитку стало одним із пріоритетних завдань соціальної політики нашої держави. Низка розроблених і затверджених нормативно-правових актів сприяли підвищенню відповідальності батьків за виховання та розвиток дітей у сім'ї. Однак це зовсім не означає гарантію гармонізації відносин між дорослими і дітьми. Питання формування та налагодження взаємозв'язків між різними поколіннями упродовж тривалого часу було предметом наукових дискусій, а з прогресом інформаційного суспільства ця проблема значно загострилася. Тому, враховуючи сучасні соціокультурні трансформації, варто здійснювати пошук ефективних шляхів побудови гармонійних відносин між дорослими, дітьми та людьми похилого віку саме через сім'ю для виведення культури цих взаємовідносин на зовнішній рівень, суспільний, глобальний.

Т. Вороніна, Н. Максимовська, О. Маруховський, Ю. Нестеров, О. Новікова, А. Ракитов, А. Рижанова, О. Рубанець, І. Сергієнко, А. Тадаєва, Н. Токаренко, О. Фінько, В. Шейко й ін. розкривають специфіку інформаційного суспільства та його можливості для підвищення соціалізаційного потенціалу особистості. Міжпоколінні взаємовідносини в контексті соціокультурних умов вивчали такі вчені: М. Дуарова, С. Жукова, О. Новікова, Т. Петрова, Н. Шахматова, Ю. Шкаріна й ін. Поряд із цим систематично здійснюються дослідження соціально-педагогічної роботи з сім'єю і її основам присвячено значну

кількість робіт (Т. Алексеєнко, І. Зверєва, Ж. Петрочко, А. Рижанова, І. Трубавіна та ін.), вивчаються напрями роботи з різними типами сімей (О. Белоліпцева, А. Капська, Т. Шульга, Я. Юрків та ін.). Соціально-педагогічний аспект формування гармонійних взаємовідносин між різними поколіннями, зокрема молодими людьми і літніми залишається малодослідженим. Тому мета нашої статті – розкрити роль сімейного виховання у формуванні міжпоколінних соціальних зв'язків, зокрема, між молоддю та людьми похилого віку, урахуваючи умови розвитку інформаційного суспільства.

Нині уможлиблюється перспектива розширення зв'язків кожної особистості за допомогою різноманітних засобів комунікації. Насамперед, у Законі України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» передбачається запровадження конкретних засад для сприяння соціально-економічному поступу нашої держави і розвитку суспільства в інформаційному напрямі через налагодження координації діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, приватних структур. Поряд із цим постає питання здійснення інформаційної безпеки як суспільства взагалі, так і кожної людини. Потік неконтрольованої інформації, зокрема деструктивного характеру, спричиняє негативні наслідки соціалізації індивідуума, що, у свою чергу, відбивається на взаємовідносинах із соціальними суб'єктами. Тому обов'язковим є створення таких умов, які б сприяли захисту людини від негативного впливу інформації на її соціальний розвиток та взаємодію з оточуючими.

Геополітичне спрямування української держави значно вплинуло на необхідність реформування системи захисту різних категорій населення. Соціальна політика України визнала пріоритетом захист прав дитини. Це знайшло відображення у Законах України, Конвенціях щодо захисту прав дитини, реалізації Загальнодержавних програм, внесенні змін до кодексів України тощо. Проаналізувавши нормативно-правові документи, можна зробити висновок, що батьки (дорослі) відіграють ключову роль у повноцінному розвитку, вихованні та захисті дітей, а створення належної законодавчої бази уможливорює державне регулювання розвитку сім'ї як соціального інституту та контроль за належним виконанням своїх батьківських обов'язків щодо підростаючого покоління.

Зрозуміло, що ціннісний фундамент, закладений дитині в сім'ї, відбивається на успішності її соціалізації, функціонуванні її як повноцінного члена суспільства. Тому формування в родині гармонійних взаємовідносин між дітьми і батьками, між онуками й їхніми бабусями, дідами має важливе значення як для розвитку окремої сім'ї, так і для позитивної суспільної динаміки. Як зазначає А. Рижанова, «у перехідний період до інформаційної доби особливого значення набуває соціально-педагогічний механізм гармонізації індивідуальної та соціальної складових на внутрішньому духовному рівні соціального суб'єкта (людини, групи, країни, регіону світу), оскільки його соціальні цінності

та доцентрова соціальна поведінка визначатимуть цілісність та міць соціуму (від мікро до глобального)» [1, с. 386]. Отже, налагодження та гармонізація взаємодії в мікрогрупах, зокрема родині, є початком формування ціннісного ставлення до розвитку конструктивних позитивних соціальних зв'язків на макрорівні, глобальному.

Ставлення батьків до старших за себе людей формує відповідне ставлення їхньої дитини як до них, так і до інших дорослих. Поряд із цим, «дорослі діти» літніх батьків також мають зобов'язання щодо останніх, зокрема утримувати, доглядати, допомагати, тобто забезпечувати умови для їх гідного життя, якщо вони не в змозі робити це самостійно. Як у дитинстві, так і в похилому віці особистість потребує підтримки, особливо, коли людині важко здійснювати самообслуговування. Це ще більше актуалізує необхідність побудови гармонійних взаємовідносин між поколіннями в сучасному соціумі.

На жаль, діти часто виступають свідками конфліктів, що виникають у стосунках як між самими батьками, так і між найдорослішими членами родини – бабусями, дідусями. Це відображається на формуванні моделі поведінки дітей, виборі способів вирішення непорозумінь, тобто спрацьовує механізм наслідування. Це, у свою чергу, викликає бажання чи неохоту виконувати певні соціальні ролі та програвати їх через взаємостосунки з оточуючими. Тому і психологічна атмосфера в родині, і стиль виховання мають не останнє значення в соціальному формуванні особистості, а дорослі є прикладом для дітей у побудові міжпоколінних взаємовідносин. У сімейному середовищі встановлюються моральні рамки, що в подальшому проектується на зовнішнє середовище, поза межами родини. Тому приклад налагодження взаємодії у родині впливає на формування стереотипів, норм поведінки дитини у спілкуванні з різними людьми. Отже, ставлення до старших, насамперед, зароджується в сім'ї, а рівень соціального розвитку дорослих, літніх людей відображається на розвитку соціальності підростаючого покоління. Таким чином, виховуючи дітей, дорослі мають розуміти цінність та важливість формування поважного ставлення до старших, їх розуміння, прийняття з усіма вадами та недоліками, оскільки згодом вони відчуватимуть те ставлення до себе.

Колектив російських учених, які вивчають соціальне самопочуття людей похилого віку, зазначив, що «в умовах урбанізації відбулося руйнування традицій сумісного проживання різних поколінь в одній сім'ї» [2, с. 29]. І дійсно, за останні декілька років проблема конфлікту батьків і дітей поглибилася і переросла у конфлікт молоді та літніх людей. Однак урбанізація – це не єдина причина, оскільки є родини, які вміло будують сімейні взаємовідносини на паритетних засадах і повазі один до одного незалежно від віку та місця проживання. Отже, мова йде про ставлення людини до себе, до оточуючих.

Зважаючи на те, яке місце відводиться людям похилого віку в сім'ї, можна зрозуміти статус таких людей в суспільстві, ступінь дистанції та

міцність взаємодії між поколіннями тощо [2, с. 32]. Це підтверджує необхідність формування соціальних зв'язків, починаючи з мікросоціуму та поширюючи до макросоціуму, глобальнішого розуміння необхідності гармонізації відносин між поколіннями. Таким чином, свідченням злагоджених стосунків є вияв поваги, толерантності у процесі спілкування, здійснення взаємодопомоги, прийняття й усвідомлення необхідності гуманного ставлення один до одного, зокрема щодо літніх людей.

Нині вчені акцентують увагу на наявності дистанції між поколіннями, відчуженості між молодими та похилими людьми: «збільшення соціальної дистанції між похилими людьми та представниками інших вікових груп сприяє прагненню до просторового відмежування» [3].

Звичайно, життєві проблеми молоді та людей похилого віку відрізняються. Молодь намагається знайти своє місце в суспільстві, мати соціальний статус, професійно самореалізуватися. Люди похилого віку замислюються над тим, що вони встигли, а що ще необхідно зробити, звертаються до релігії з метою відповіді на питання сенсу життя і смерті, переймаються збереженням власного здоров'я, бажанням допомогти власним дітям, проводити змістовно й цікаво дозвілля, розширенням кола спілкування і, головне, відчувати себе потрібними, затребуваними.

Загострення взаємостосунків і дистанціювання молодших і старших заважає конструктивному подоланню проблем, що виникають у кожній сім'ї. Непорозуміння між поколіннями можуть виникати через те, що людина похилого віку має багатий життєвий досвід, набутий за ті часи, коли суспільний прогрес здійснювався прогнозовано і менш інтенсивно в порівнянні з сьогоденням. Сучасна молодь, користуючись гаслами демократії, намагається не відставати від інтенсивно мінливих сучасних тенденцій, що, у свою чергу, не завжди знаходить розуміння у старшого покоління. Як зазначають російські науковці, західний стиль життя, що переймають молоді люди, значним чином впливає на протиріччя, засновані на вікових установах, якостях, акцентах [2, с. 42]. Однак ученими доведено, що люди похилого віку, які мають достатній адаптаційний потенціал, легше знаходять спільну мову з підростаючим поколінням. Це говорить про необхідність проведення соціально-виховної роботи як з окремими віковими категоріями (молодь, літні люди), так і створювати умови для їх спільної взаємодії.

Ще у 60-х роках американська дослідниця М. Мід, пояснюючи проблеми у відносинах між різними поколіннями в процесі розвитку суспільства, виділила три типи культур: постфігуративний – молодше покоління вчиться в старшого; кофігуративний – людина, незалежно від віку, вчиться у своїх однолітків; префігуративний – дорослі вчать у дітей [4]. Звичайно, що нині в процесі соціалізації кожна особистість у різні вікові періоди свого розвитку піддається впливу всіх трьох типів культур і засвоює все те, чому навчають її референтні особи, іноді навіть стихійно. Отже, виникає необхідність здійснення цілеспрямованої відносно-контрольованої соціально-виховної роботи.

Стрімкий поступ інформаційної культури зумовлює спрямування соціально-педагогічної роботи на подолання відчуження між поколіннями. Влучно зазначає А. Мокряк, що така робота має здійснюватися з орієнтацією на пріоритет сім'ї як сфери спілкування різних поколінь: дітей, дорослих і людей похилого віку [5, с. 279], адже, крім того, що сім'я будує фундамент для формування соціальності особистості, вона супроводжує розвиток людини протягом життя, що дає вагомі підстави констатувати пріоритет родини у формуванні міжпоколінних соціальних зв'язків.

Використання в соціально-педагогічній роботі різноманітних форм, методів і засобів має відповідати віковій категорії, особливостям соціального розвитку особистості і, звичайно, сучасним світовим тенденціям розвитку глобального суспільства.

Практичний досвід роботи з молоддю дає підстави говорити про можливість застосування будь-яких інтерактивних вправ, ігор, тренінгових занять, різних видів терапій (арт-, казко-, музико- тощо), форум-театру та ін. Що ж стосується людей похилого віку, то для них більш прийнятні традиційні форми роботи (лекції, бесіди, літературно-творчі вечори, концерти самодіяльності, екскурсії, зустрічі з цікавими людьми, чаювання та ін.). Якщо ж психологічна атмосфера під час роботи комфортна, то й інтерактивні форми також можуть бути ефективними.

Для налагодження співпраці між різними віковими категоріями, зокрема молоддю та людьми похилого віку, варто здійснювати пошук спільних тем для обговорення, застосовувати засоби для оволодіння навичками взаємодії, сприяти обміну досвідом. І для молоді, і для людей похилого віку цікавою може бути тематика щодо підтримки здорового способу життя, організації волонтерської діяльності та участі в ній, попередження та подолання міжпоколінних конфліктів, взаємодія з громадськими організаціями, творча діяльність тощо. обов'язковими є заходи, в яких відбуватиметься обмін досвідом, наприклад, навчання молодими людьми комп'ютерної грамотності людей похилого віку, користування сучасними технічними засобами, засобами комунікації. Літні люди, у свою чергу, можуть ділитися досвідом з кулінарії, рукоділля (вишивання, в'язання, шиття тощо). Звичайно, що наведеними прикладами налагодження взаємодії поколінь не обмежується. Варто використовувати такі засоби, які б позитивно впливали на соціальне самопочуття і літньої людини, і молоді. Адже всім відомо, що людина має бути молода душею, а спілкування підростаючого покоління із старшим дає стимул для насиченого життя і першим, і другим.

Таким чином, побудова взаємовідносин між членами родини різного віку дає відповідні орієнтири для прояву умінь налагоджувати соціальні зв'язки із представниками інших соціумів. Особливо непростим є взаєморозуміння в сім'ях, де проживають разом декілька поколінь. Із розвитком інформаційного суспільства зв'язки між найстаршими (бабусі, дідусі) та наймолодшими (онуками) членами

родини поступово змінюються. Тому необхідним є подолання відчуження молоді від дорослих і людей похилого віку. Отже, створення сприятливих умов для налагодження та зміцнення міжпоколінних соціальних зв'язків через застосування соціально-педагогічного підходу, педагогізація сімейного середовища є основними завданнями соціально-педагогічної роботи як із молоддю, так і з дорослими та людьми похилого віку. Рівень життя людей похилого віку в суспільстві є своєрідним лакмусом, що свідчить про рівень розвитку соціальної складової країни та ставлення самої держави до цих людей. Тому соціально-педагогічна робота має спрямовуватися як на внутрішній рівень гармонізації відносин між поколіннями, так і на зовнішній.

Перспективами подальшого дослідження є вивчення впливу мистецтва на зміцнення соціальних зв'язків між різними поколіннями, зокрема молоді та людей похилого віку.

Список використаної літератури

- 1. Енциклопедія** для фахівців соціальної сфери. – 2-ге вид. / За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. – Київ, Сімферополь : Універсум, 2013. – 536 с.
- 2. Социальное** самочувствие и положение пожилых людей в регионе / под общ. ред. д-ра социолог. наук, проф. Н. М. Байкова, д-ра психол. наук, проф. Л. В. Кашириной. – Хабаровск : ДВАГС, 2012. – 186 с.
- 3. Смирнова Т.** Пожилые люди: стереотипный образ и социальная дистанция Режим доступу –
<http://www.demoscope.ru/weekly/2008/0357/analit02.php>.
- 4. Мид М.** Культура и мир детства. Избранные произведения / М. Мид/ Пер. с англ. и коммент. Ю. А. Асеева. Сост. и послесловие И. С. Кона. – М. : Наука , 1988. – 429 с.
- 5. Мокряк А.** Соціальна робота з людьми похилого віку: соціально-педагогічний аспект Вісник ХДАК: збірник наук. праць / ред. В.М.Шейка, 2010. – вип. 29. – С. 274-280.

Лисенко Ю. О. Сім'я як чинник формування міжпоколінних соціальних зв'язків в умовах інформаційного суспільства

У статті розкривається роль сім'ї як основного чинника у формуванні гармонійних міжпоколінних соціальних зв'язків. Розглядаються проблеми взаємодії між молодшим і старшим поколіннями, що виникають під впливом інформаційного суспільства. На основі аналізу наукової літератури визначено, що рівень соціального розвитку кожної особистості відображається на її соціальній поведінці й умінні взаємодіяти, будувати гармонійні взаємини з оточуючими, що, у свою чергу, відзначається на взаємовідносинах соціальних суб'єктів від мікросоціуму до глобального. Визначаються форми і методи соціально-педагогічної роботи з молоддю та людьми похилого віку для гармонізації міжпоколінних соціальних зв'язків через їх конструктивну взаємодію та пошук спільного в умовах інформаційного суспільства.

Ключові слова: сім'я, молодь, люди похилого віку, соціальні зв'язки, інформаційне суспільство.

Лысенко Ю. О. Семья как фактор формирования межпоколенных социальных связей в условиях информационного общества

В статье раскрывается роль семьи как основного фактора в формировании гармоничных межпоколенных социальных связей. Рассматриваются проблемы взаимодействия между младшим и старшим поколениями, возникающие под влиянием информационного общества. На основе анализа научной литературы определено, что уровень развития каждой личности отражается на его социальном поведении и умении взаимодействовать, строить гармоничные взаимоотношения с окружающими, что, в свою очередь, отражается на взаимоотношениях социальных субъектов от микросоциума к глобальному. Определяются формы и методы социально-педагогической работы с молодежью и людьми пожилого возраста для гармонизации межпоколенных социальных связей через их конструктивное взаимодействие и поиск общего в условиях информационного общества.

Ключевые слова: семья, молодежь, люди пожилого возраста, социальные связи, информационное общество.

Lysenko Yu. O. Family is as a factor in the formation of intergenerational social relationships in the information society

The article reveals the role of the state in the development and supporting of the family as a social institution. Family is a major factor in the formation of harmonious social relations between the generations. It is considered the problems of interaction between the younger and older generations which arising under the influence of the information society. Based on the analysis of the scientific literature it is determined that the level of development of each individual reflects on the social behavior and the ability to interact and build harmonious relationships with others, which in turn affects the relationship between social subjects from micro-society to the global one. It is determined the forms and methods of social and educational work with young people and the elderly for the harmonization of intergenerational social relationships through their constructive cooperation and finding common in the information society. The most effective for young people are: trainings, various types of aesthetics therapy, games, forum theater; for the elderly - lectures, talks, tours, concerts, recitals, etc.

Key words: family, youth, the elderly, social relationships, the information society.

Стаття надійшла до редакції 31.12.2014 р.

Прийнято до друку 30.01.2015 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Рижанова А. О.